

Верховний
Суд

Цивільний процес в умовах воєнного стану

Дмитро Луспеник
Секретар Пленуму Верховного Суду,
Касаційний цивільний суд,
кандидат юридичних наук, доцент

VI Харківський міжнародний юридичний форум
04 жовтня 2022 року

ВОЄННИЙ СТАН

– **Закон України** від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». За час війни внесено 10 змін. Останні зміни внесені Законом України від 06.09.2022 № 2561-IX.

Цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

– **Указом Президента України** від 24.02.2022 № 64, затвердженим **Законом України** від 24.02.2022 № 2102-IX, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» **із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні був введений воєнний стан**. Воєнний стан регулярно продовжується у зв'язку з тим, що агресія проти нашої країни триває.

Початок війни: проблеми судової влади

- Війна (агресія і напад росії на Україну) застала вітчизняну судову систему у найбільш складний час: а) недоукомплектованість; б) незавершеність реформаційних процесів (ВРП, ВККС не працювали і не працюють наразі, оптимізація мережі судів); в) декларативне (не працює!) електронне судочинство; г) незадовільне фінансування тощо.
- Незважаючи на це, судова влада зуміла самоскоорднуватися, аби не було обмежено конституційного права на судовий захист й забезпечила безперебійну роботу судів України.
- Судовій системі слід максимально ефективно використати можливості, які надає процес євроінтеграції.
- *Це оцінка не лише самої судової влади, а й оцінка юристів, міжнародних партнерів, бізнесу (див. X Міжнародний Судово-правовий форум).*

Робота судів держави під час воєнного стану

Особливості діяльності судів в умовах воєнного стану.

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», **повноваження судів не можуть бути припинені**, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що **скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється**.

- За період дії воєнного стану (на 01.06.2022) суди України ухвалили приблизно **1 млн** судових рішень.
- За період з 24.02.2022 по 15.06.2022 КЦС ВС ухвалив **6 075** судових рішень.

Р. С. Спеціально зазначається цей період (а не станом на жовтень 2022 р.), аби показати роботу судів у найбільш складний період початку війни.

- За перше півріччя 2022 на розгляд судів надійшло **1 млн. 160 тис.** справ, що на 46% менше, ніж за аналогічний період 2021. Надходження до ВС скоротилося на 40%.

Відповідність ЦПК України умовам воєнного стану

- АТО
- ООС
- Воєнний стан

Зміст та форма провадження у цивільних справах в умовах воєнного стану повинні відповідати завданням та основним засадам цивільного судочинства, **але мають бути особливості здійснення такого провадження в умовах воєнного/надзвичайного стану.**

На жаль, на сьогодні (як і з 2014 року – початку АТО) такі особливості у ЦПК України не вносились. А точкових змін недостатньо. Загальновідомо, що процесуальне право відповідає на питання, як саме захистити суб'єктивні права, визначені у матеріальному праві. Тобто забезпечує формалізацію і незаперечність конкретних суб'єктивних прав та обов'язків.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

Багато процесуальних норм містяться у нормах матеріального права, зокрема:

- ЗУ від 21.04.2022 № 2217-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України», яким визначено належного відповідача за вимогами про відшкодування шкоди внаслідок тимчасової окупації України, це РФ; визначено порядок повідомлення про дату судового засідання тощо;
- ЗУ від 17.02.2022 № 2079-IX «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації», яким визначено юрисдикцію цих спорів;
- ЗУ від 21.04.2022 № 2215-IX «Про дерадянізацію законодавства України», яким, внесено зміни до КЗпП, ЖК, визначено предмет доказування певних вимог;
- ЗУ від 14.04.2022 № 2191-IX «Про внесення змін до Законів України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» та інших законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти а особливих обставин», яким внесено зміни до ст. 44 ЦК, де визначено, хто може бути заявником, які докази враховуються тощо;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

– ЗУ від 15.03.2022, № 2129-IX «Про внесення зміни до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» ЗУ «Про виконавче провадження», яким урегульовано відносини за участю держави-агресора та пов'язаних осіб під час виконання судового рішення;

– та багато інших.

На офіційному порталі Верховної Ради України є посилання на:

Закони та постанови Верховної Ради України, прийняті у період воєнного стану

Пункти 91-99 постанови ВП ВС від 08.02.2022 у справі № 201/10234/20 роз'яснюють, як процесуальні питання розгляду судами справ врегульовуються у нормах матеріального права.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

Незважаючи на відсутність змін до ЦПК України, які б відповідали умовам воєнного стану, під час здійснення правосуддя **суди повинні вміти пристосовувати** чинні процесуальні норми для дієвого здійснення правосуддя в умовах воєнного стану.

При цьому:

- 1) не порушувати вимоги ст. 6 Європейської Конвенції щодо справедливого суду;
- 2) скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

- Міністерство юстиції України відреагувало на законодавчі зміни і частково заявило про тимчасовий відступ Україною від зобов'язань, узятих за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до нормативно-правових актів, якими певною мірою пропорційно знижені конвенційні гарантії.
- Релевантні рішення ЄСПЛ щодо зниження гарантій: у справах від 25.07.2017 «Хлєбїк проти України» та від 11.02.2021 «Куроченко та Золотухїн проти України».
- Зниження гарантій виправдане. Водночас, як показує практика і досвід 2014–2015 років, у питанні пропорційності обмеження конвенційних гарантій ключовою є їх тимчасовість.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану: законопроекти

ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ від 26.04.2022 № 7316

Законопроектом № 7316 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану» запропоновано внести зміни, зокрема, до ЦПК України щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану:

1) запровадити розгляд цивільних справ в порядку письмового провадження в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій (без виклику учасників справи та без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів);

2) під час дії воєнного чи надзвичайного стану за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду чи особи, яка виконує його обов'язки, працівник апарату суду, який має вищу освіту за спеціальністю "Правознавство" або "Правоохоронна діяльність" з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста, може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану: законопроєкти

3) зміни до порядку судових викликів та повідомлень під час воєнного або надзвичайного стану (учасників справи та інших учасників судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі, про вчинення відповідної процесуальної дії повідомлятимуть будь-якими можливими засобами, на всі відомі засоби комунікації (телефонограма, СМС повідомлення, електронна пошта, повідомлення у месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України; учасник справи повинен за допомогою електронної пошти негайно підтвердити суду про отримання чи ознайомлення із відповідним викликом або повідомленням – належне повідомлення);

4) шістдесяти денний строк підготовчого провадження може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду, а розгляд справи по суті суд має розпочати не пізніше ніж через шістдесят днів після встановлення факту повідомлення учасників справи про розгляд справи та встановлення обставин можливості сторін взяти участь у розгляді справи.

В умовах воєнного чи надзвичайного стану підготовче провадження та розгляд справи по суті має бути мають бути проведені протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану: законопроєкти

5) справи, розгляд яких здійснюється в порядку загального провадження, можуть бути розглянуті судом без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами, за виключенням подачі стороною клопотання про розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів або клопотання про розгляд справи в порядку загального провадження в приміщенні суду;

6) учасники справи, їх представники можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів; зизики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи;

7) в разі виникнення обставин, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу, зазначені учасники судового процесу можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника судового процесу здійснюється із застосуванням електронного підпису;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану: законопроєкти

8) у разі неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання. Секретар судового засідання може вести протокол засідання у режимі відеоконференції (дистанційно);

9) Якщо неможливо забезпечити вручення судового рішення учасникам справи, такі учасники повідомляються про ухвалення відповідного судового рішення шляхом розміщення інформації на офіційному веб-порталі судової влади;

10) коли запроваджено воєнний чи надзвичайний стан, в суді апеляційної інстанції справа може розглядатися без повідомлення учасників справи; усі апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи (в порядку письмового провадження); апеляційні скарги мають бути розглянуті протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану: законопроєкти

11) Суд поновлює процесуальні строки, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з, дією воєнного або надзвичайного стану.

Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення, а також продовжити процесуальний строк;

12) Справи у судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій, провадження у яких відкрито до введення воєнного чи надзвичайного стану, розглядаються з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом для розгляду справ під час дії воєнного або надзвичайного стану.

P.S. 01.07.2022 проєкт закону № 7316 ВРУ відхилено. На доопрацюванні.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

Закон України від 27.07.2022 № 2461-IX «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану»

Додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія.

Р. С. Закон більше декларативний і за даними судової практики (на даний час) практично не востребований і не застосовується, оскільки не є обов'язковим, не має офіційного статусу і не виключає вимогу повідомлення сторін у порядку, передбаченому ЦПК України.

Дистанційна форма правосуддя

Дистанційна форма правосуддя не передбачена.

Дистанційна участь учасників справи у судовому процесу передбачена.

Відповідно до ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», учасники судового процесу на підставі судового рішення можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

***Проблеми:** використання ІТ-технологій у судочинстві перешкоджає відсутність у багатьох споживачів суддівських послуг базових умов: підключення до Інтернету (особливо в окупованих, прифронтових територіях), безпека даних, доступ до комп'ютерів, камер/веб-камер, мікрофонів, екранів, WI-FI тощо.*

Дистанційна форма правосуддя

Стаття 212 ЦПК. *Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції*

1. Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою.

2. Учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

3. Учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

{Частина третя статті 212 в редакції Закону від 27.04.2021 № 1416-IX}

Дистанційна форма правосуддя (ст.212 ЦПК)

4. Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису, то у порядку, визначеному Законом України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус" або Державною судовою адміністрацією України.

{Статтю 212 доповнено новою частиною згідно із Законом № 540-IX від 30.03.2020}

5. Ризики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву.

6. Суд може постановити ухвалу про участь учасника справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду, визначеному судом.

7. Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно в приміщенні суду.

Дистанційна форма правосуддя (ст.212 ЦПК)

8. У клопотанні про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду в обов'язковому порядку зазначається суд, в якому необхідно забезпечити її проведення. Таке клопотання може бути подано не пізніш як за п'ять днів до відповідного судового засідання.

9. Копія ухвали про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду негайно надсилається до суду, який зобов'язаний організувати її виконання, та особі, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

10. Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

11. Використовувані судом і учасниками судового процесу технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки.

Дистанційна форма правосуддя (ст.212 ЦПК)

12. Відеоконференція, у якій беруть участь учасники справи, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та звукозапис відеоконференції зберігається в матеріалах справи.

13. Суд у порядку, передбаченому цією статтею, за власною ініціативою або за клопотанням учасника судового процесу, який тримається в установі попереднього ув'язнення або в установі виконання покарань, може постановити ухвалу про його участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні такої установи. При цьому дії, передбачені частиною дев'ятою цієї статті, здійснюються службовою особою такої установи.

{Стаття 212 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1089-IX від 16.12.2020}

Дистанційна форма правосуддя

В ухвалах ВС про призначення справи до судового розгляду з урахуванням введення воєнного стану, необхідністю посиленої охорони приміщення суду нерідко роз'яснюється можливість і переваги дистанційного розгляду справи.

«... учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою. Учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

Участь представників сторін у судовому засіданні в режимі відеоконференції дозволить дослідити й оцінити доводи касаційної скарги без порушення засад судочинства та водночас **не наражати відвідувачів судового засідання на загрози їхньому життю, здоров'ю та безпеці, що можуть виникнути в умовах воєнної агресії проти України».**

Ухвала ВП ВС від 09.06.2022 у справі № 910/10427/19.

Дистанційна форма правосуддя

- Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), Верховний Суд, Вища рада правосуддя та Рада суддів України спільно розробляють **Практичний посібник з проведення дистанційних судових розглядів** в умовах війни, що триває, на основі Керівництва CEPEJ щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції.
- **Практичний посібник** має на меті надати відповіді на конкретні питання, які можуть виникнути у практикуючих юристів під час організації онлайн-слухань у цивільних, кримінальних чи адміністративних процесах, щодо дотримання права на справедливий суд, а також технічних та організаційних вимог.
- Така підтримка органів судової влади України з липня по вересень 2022 року реалізується в рамках проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя».

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану: МОЖЛИВОСТІ СУДУ

Реалізація дії принципу процесуальної економії

- Дія принципу процесуальної економії у цивільному судочинстві дозволяє усунути все лишнє, що не є суттєво необхідним й що суттєво обтяжує процес та може бути замінене іншими, більш економними процесуальними засобами, які достатньо гарантують належне відправлення правосуддя.
- Принцип процесуальної економії реалізується у нормах про своєчасний, швидкий і правильний розгляд справи через раціональне використання учасниками процесу наданих законом процесуальних прав, не зловживаючи ними та дотримуючись основних засад цивільного судочинства.

Пп. 71, 82 постанови ВП ВС від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц; п. 94 від 06 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

- Принцип процесуальної економії має бути розширений через внесення змін до процесуального закону, аби в суді апеляційної інстанції більшість справ розглядалося у письмовому провадженні.
- Принцип процесуальної економії реалізований у нормах ЦПК: ст.2 (завдання), пропорційність (ст. 11), заміна неналежної сторони, факультативна співучасть, участь 3 осіб, заборона повторного розгляду тотожних позовів, зміна предмета або підстави позову, підготовче провадження, залишення заяви без розгляду та закриття провадження у справі, ухвалення рішення у разі визнання позову у підготовчому засіданні, преюдиція, приєднання до апеляційної/касаційної скарги, передача справи на розгляд до іншого суду, у т.ч. у разі скасування рішення через порушення правил юрисдикції тощо.

Суди повинні навчитися пристосовувати ці та інші норми ЦПК України до умов воєнного/надзвичайного стану.

Застосування ЦПК в умовах воєнного стану

Суди повинні навчитися пристосовувати ці та інші норми ЦПК України до умов воєнного/надзвичайного стану.

А тому – що це? Фактична процесуальна діяльність????? Аналогії у процесі немає!!!

(п. 82 постанови ВП ВС від 08.06.2022 у справі № 2-591/11 (№ 14-31цс21).

Проблемні питання, які ЦПК не вирішив (цю прогалину заповнює судова практика):

1) звільнення/відстрочення/розстрочення сплати судового збору під час воєнного стану (до ЗУ про судовий збір не внесено жодних змін). Постанова ВС від 04.08.2022 у справі № 420/2429/20; від 12.05.2022 у справі № 640/7077/20;

2) визнання поважними причин, пов'язаними з обставинами воєнного (надзвичайного) стану й поновлення пропущеного процесуального строку (автоматично чи індивідуальний підхід і конкретні обставини та які саме строки). Постанови ВС від 11.08.2022 у справі № 199/8478/21; від 12.05.2022 у справі № 640/7077/20; від 18.05.2022 у справі № 802/592/17а;

Застосування ЦПК в умовах воєнного стану: продовження

Проблемні питання, які ЦПК не вирішив (цю прогалину заповнює судова практика):

3) зупинення провадження, відкладення розгляду справи з посиланням на обставини введення воєнного стану (ст. 223 ЦПК – у межах розумного строку, неможливе повне й беззаперечне дотримання, але сам цей принцип має бути враховано). Постанова ВС від 11.05.2022 у справі № 910/5241/20; від 27.06.2022 у справі № 9901/465/21; від 31.05.2022 у справі № 140/831/21;

4) збій відеоконференцзв'язку в умовах воєнного (ч. 4 ст. 212 ЦПК – ризики збою ВКЗ поза межами суду несе учасник справи);

5) інститут доказування (факт народження, смерті від агресії тощо);

6) відновлення втраченого провадження.

Виконання судових рішень в умовах воєнного стану

- **Ефективність правосуддя** – це, зокрема, й ефективна система виконання судового рішення, що є основною метою правосуддя.
- Закони України: *від 15.03.2022 № 2129-IX* «Про внесення зміни до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження»; *від 27.07.2022 № 2455-IX* «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану».
- Наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2022 № 2343/5 «Деякі питання примусової реалізації арештованого майна у виконавчому провадженні в період воєнного стану».

Зміна територіальної підсудності під час війни

- Верховна Рада України 03.03.2022 внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо підсудності судів.
- У новій редакції частини сьомої статті 147 цього Закону передбачено можливість забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин. Зокрема, у разі неможливості здійснення судом правосуддя **може бути змінено територіальну підсудність судових справ**, що розглядаються в такому суді. Рішення про зміну підсудності ухвалюється Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень - **за розпорядженням Голови Верховного Суду**.
- Для того, аби знати, до якого суду звертатись за захистом своїх справ, можна скористатись інтерактивними мапами, що періодично публікуються на веб-ресурсі Верховного Суду.

рф не має імунітету

- Верховний Суд дійшов висновку, що направлення запиту до посольства рф та зупинення провадження у справі не відповідає вимогам статей 251, 252 ЦПК України, а висновок апеляційного суду щодо наявності підстав для направлення запиту до посольства рф та зупинення провадження у справі є помилковим.
- рф вчинивши неспровокований та повномасштабний акт збройної агресії проти Української держави, численні акти геноциду Українського народу, не вправі надалі посилатися на свій судовий імунітет, заперечуючи тим самим юрисдикцію судів України на розгляд та вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої такими актами агресії фізичній особі – громадянину України.
- Верховний Суд виходить із того, що названа країна-агресор діяла не у межах свого суверенного права на самооборону, навпаки віроломно порушила усі суверенні права України, діючи на її території, а тому безумовно надалі не користується у такій категорії справ своїм судовим імунітетом.

Постанова КЦС ВС від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19.

рф не має імунітету

Верховний Суд з посиланням на міжнародно-правові акти і релевантні рішення Євросуду, Міжнародного суду ООН розширив правові висновки у постанові від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19.

- Підтримання юрисдикційного імунітету російської федерації позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним з положеннями пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
- Судовий імунітет російської федерації не застосовується з огляду на звичаєве міжнародне право, кодифіковане в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності (2004).
- Підтримання імунітету російської федерації є несумісним із міжнародно-правовими зобов'язаннями України в сфері боротьби з тероризмом.
- Судовий імунітет російської федерації не підлягає застосуванню з огляду на порушення російською федерацією державного суверенітету України, а отже, не є здійсненням російською федерацією своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом.

Електронний суд

- **Електронний суд** – це підсистема ЄСІТС, яка має забезпечувати обмін процесуальними документами між судом і учасниками справи. Останні мають обов'язково зареєструватися в електронному кабінеті, отримавши таким чином офіційну адресу. Лише за умови офіційної реєстрації та наявності КЕП суд прийматиме подані електронні документи.
- Варіанти подання заяв: 1) надіслати паперові документи поштою; 2) надіслати електронні документи, засвідчені КЕП, попередньо зареєструвавшись в електронному суді і створивши електронний кабінет з офіційним e-mail (*постанова ВП ВС від 03.06.2021 у справі № 9901/82/21, провадження № 11-143заі21 + окрема думка 5 суддів ВП ВС*).
- **Позиція КЦС ВС (під час війни)**. Чинне процесуальне законодавство не забороняє учаснику справи звернутися з процесуальними документами до суду шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням їх власним електронним цифровим підписом учасника справи (*постанова від 03.05.2022 у справі № 205/5252/19 (провадження № 61-1125св22)*).
- *ЗУ від 27.04.2022 № 1416-IX (чинність з 26.05.2022)* «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». **Цей Закон змінив вимоги щодо запуску ЄСІТС.**

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ (КОВІД) (релевантно і до воєнного стану)

- Оскільки перебіг процесуального строку на оскарження до суду дій приватного виконавця розпочався під час дії Закону України від 30 березня 2020 року № 540-ІХ (суди встановили, що про оскаржувані постанови приватного виконавця заявнику стало відомо 22.05.2020, а до суду звернувся 17.08.2021), його тривалість в силу цього Закону продовжилася на строк дії такого карантину; надалі перебіг цього процесуального строку відбувався під час дії Закону України від 18 червня 2020 року № 731-ІХ, згідно з яким процесуальні строки закінчуються у двадцятиденний строк після набрання чинності Законом України від 18 червня 2020 року № 731-ІХ, тобто до завершення 06 серпня 2020 року.
- Отже, наведене свідчить, що суд може поновити процесуальний строк як до запровадження, так і після закінчення карантину, якщо визнає причини такого пропуску поважними і такими, що зумовлені запровадженими обмеженнями. Тобто самий факт запровадження карантину не свідчить про безумовне поновлення пропущеного процесуального строку без наведення заявником негативних обставин, які зумовлені карантинними обмеженнями і були перешкодою у вчиненні стороною процесуальних дій.
- *Постанова КЦС ВС від 07.12.2021 у справі № 756/10191/20.*

Апеляційне провадження: ЄКПЛ і ЄСПЛ

Стаття 6 ЄКПЛ надає широкий спектр **гарантій** під час провадження в суді першої інстанції, однак не зобов'язує держав-учасниць засновувати суди апеляційної та касаційної інстанції. Разом з тим, якщо останні створені, то особі має гарантуватися дотримання гарантій п. 1 ст. 6 ЄКПЛ і на рівні цих судів, хоча у таких випадках можуть застосовуватися **менш суворі стандарти**, зважаючи на специфічні властивості проваджень у таких судах, їх функції, обсяг вже наданих гарантій права на справедливий судовий розгляд у конкретній справі у судах нижчих інстанцій.

З цієї точки зору ЄСПЛ **розрізняє функції та завдання судів апеляційної та касаційної інстанцій**: якщо апеляційний перегляд розглядається як мінімальний стандарт оскарження, то касаційний перегляд традиційно вважається екстраординарним з огляду на особливий характер касаційного суду як суду найвищої інстанції, специфіку його повноважень з точки зору обмеження виключно питаннями права, більший ступінь формальності процедур.

Апеляційне провадження: ЄКПЛ і ЄСПЛ

ЄСПЛ розрізняє функції та завдання судів апеляційної та касаційної інстанцій: якщо апеляційний перегляд розглядається як мінімальний стандарт оскарження, то касаційний перегляд традиційно вважається екстраординарним з огляду на особливий характер касаційного суду як суду найвищої інстанції, специфіку його повноважень з точки зору обмеження виключно питаннями права, більший ступінь формальності процедур (*Levages Prestations Services v. France*, no. 21920/93, § 48, 23 October 1996).

Слід розрізняти правові ситуації щодо повідомлення про дату судового засідання залежно від процесуального питання, яке вирішується, і автоматично не застосовувати рішення ЄСПЛ у справах, наприклад: «Олександр Шевченко проти України» від 26.04.2007; «Трух проти України» від 14.10.2003 року; «Пономарьов проти України» від 3.04.2008 року.

Щодо поновлення строку на апеляційне оскарження: постанови КЦС ВС від 25.07.2018 у справі № 313/1028/15-ц

Щодо розгляду справи апеляційним судом по суті: постанови ВП ВС від 12.12.2018 у справі 752/11896/17, КЦС ВС від 12.05.2021 у справі № 216/3765/16, КГС ВС від 02.08.2021 у справі № 914/1191/20

Апеляційне провадження спірні питання

Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції

Межі розгляду справи апеляційним судом направлені на зміцнення та розвиток принципів диспозитивності та змагальності в цивільному процесі.

Реалізація принципу диспозитивності вимагає повного врахування змісту апеляційної скарги: слід виходити не лише з того, в якій частині оскаржується рішення суду, а й з підстав, за яких особа, що подала скаргу, просить скасувати чи змінити рішення.

Суд апеляційної інстанції перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції лише в межах доводів і вимог апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Нові докази можуть досліджуватися в суді апеляційної інстанції лише у разі, якщо їх неподання до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

Вийти за межі доводів і вимог апеляційної скарги апеляційний суд вправі в інтересах законності як складової верховенства права (а значить і обґрунтованості, оскільки необґрунтоване рішення завжди є незаконним).

Апеляційне провадження спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (ч. 3 ст. 367 ЦПК).

Випадки дослідження нових доказів, які застосовує судова практика, можуть бути наступними:

- 1) докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції, але особа, яка їх подає до апеляційного суду, не знала і не могла знати про їх існування;
- 2) докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції і учасник процесу знав про них, однак з об'єктивних причин (не залежних від нього) не міг надати їх до суду;
- 3) додаткові докази появились після прийняття рішення судом першої інстанції;

Апеляційне провадження спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Випадки дослідження нових доказів, які застосовує судова практика, можуть бути наступними:

- 4) суд першої інстанції помилково виключив із судового розгляду надані учасником процесу докази, що могли мати значення для справи;
- 5) суд першої інстанції необґрунтовано відмовив учаснику процесу в дослідженні доказів, що могли мати значення для справи (необґрунтовано відмовив у призначенні експертизи, витребуванні доказів, коли їх подання суду для нього становило певні труднощі тощо).
- 6) наявні інші поважні причини їх ненадання до суду першої інстанції, де відсутні умисел чи недбалість особи, яка їх подає, або вони не досліджені цим судом внаслідок інших процесуальних порушень.

Апеляційне провадження спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Щодо ступеню імперативності ч. 3 ст. 367 ЦПК важливе значення має такий прояв цивільного процесу, як **передбачуваність (прогнозованість) дій апеляційного суду** для учасників справи.

Про прийняття і дослідження нових доказів, як і відмови в їх прийнятті, апеляційний суд зобов'язаний мотивувати свій висновок у судовому рішенні (п. 27 постанови ВП ВС від 31.01.2020 у справі № 370/999/16).

Постанови ВС: від 15.05.2019 у справі № 717/2052/16 (ВП ВС); від 06.02.2019 у справі №916/3130/17 (КГС); від 24.02.2020 у справі № 910/22947/17 (КГС); від 03.05.2018 у справі № 404/251/17; від 31.07.2019 у справі № 753/11963/15.

Апеляційне провадження спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції

- Для усунення суддівської помилки шляхом перегляду оскаржуваного судового рішення суд апеляційної інстанції наділений певними **повноваженнями**, якими є сукупність його прав і обов'язків, пов'язаних із застосуванням процесуально-правових наслідків щодо такого рішення суду першої інстанції.
- Повноваження апеляційного суду закріплені у ст. 374 ЦПК, а в подальших статтях зазначені підстави для застосування певного повноваження (статті 375-379 ЦПК).
- *Скасування рішення суду в апеляційному порядку не є санкцією відносно суду першої інстанції, а є реалізацією апеляційною інстанцією своїх повноважень і виконанням обов'язків, що входять у зміст правовідносин між судом апеляційної інстанції та учасниками справи. Суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується, і суд, який здійснює його перевірку, діють у єдиному публічному інтересі і пов'язані загальною метою – вирішити спір, що виник між сторонами, на підставі закону.*

Апеляційне провадження спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції, спрощене провадження (ст. 369 ЦПК)

- Указана стаття містить виключний перелік справ та процесуальних ухвал суду першої інстанції, які можуть бути розглянуті в апеляційному порядку **без повідомлення учасників справи**.

- Не можуть бути розглянуті у порядку спрощеного провадження вимоги кредитора спадкодавця до спадкоємців (ст. 1281 ЦК України): *постанова ВС від 05.02.2020 у справі № 564/721/16-ц* та інші:

Постанови ВС: від 11.07.2018 у справі № 643/6628/16 (встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та визнання права власності в порядку спадкування за законом); від 26.05.2021 у справі № 391/35/19 (справа немайнового характеру, зустрічний позов про недійсність кредитного договору); від 02.06.2021 у справі № 2-2617/2009, провадження № 61-4650 св 21 (видача дубліката виконавчого листа та поновлення строку на пред'явлення до виконання).

Верховний
Суд

Дякую за увагу!